

K. Valentyrova, Ph D student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SCIENTIFIC STUDY OF MEDIEVAL EDGED WEAPONS: A HISTORIOGRAPHY

The history of scientific study of medieval edged weapons dates back over 200 years. During this time a lot of information has been accumulated and this knowledge is a necessary basis for further research. However, the methods and approaches by which that data was obtained deserve special attention. Traditions to collect ancient artifacts significantly influenced the formation of scientific interest in bladed weapons. The first attempts to analyze the material were related to the need to catalog it. For the 19th century, we can talk about different scientific works in which the main or significant attention was paid to edged weapons. Shaping of approaches to the study of ancient weapons which are central today developed gradually. Standards of description of items, typology, and technology and material analysis, studying of artifacts in a broad cultural context became the main vectors of work with medieval edged weapon. At the turn of the 20th – 21st centuries development of chemical and physical sciences, the complication of the methodological apparatus and the accumulation of archaeological material narrowly focused works built on in-depth analysis of small groups of artifacts and use of specific research methods. The interdisciplinary approach, which involves the research of one problem by specialists in different fields of science, has taken a significant place in the edged weapon studying. Thus, the further development of the classical approaches, combined with the new ones emerging at the boundaries of the disciplines, opens up new opportunities for gaining the most accurate knowledge about past through the study of blade weapons.

Like any part of the past, blade weapons as a source can be perceived by the researcher entirely subjectively, so it is important to understand the limits of this perception and the accents it provides. The analysis of the process of formation of research strategies and methods which widely used today makes it possible to determine further optimal ways of their development. As well as it allows assuming which previously obtained ideas and assertion require verification.

Key words: Middle Ages, edged weapon, historiography, method, approach.

УДК: 94(477):930.2:821.161.2-5

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.144.3>

Т. Василик, здобувачка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ ("СКИТАЛЬЦІВ") У ПРОПОВІДЯХ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПИСУ "СЛОВО ІСТИНИ" 1947–1951 рр.)

Важливою для вивчення історії української спільноти є діаспорна періодика, що містить різного типу джерельну інформацію: суспільно-політичну, наукову, технічну, культурну, релігійну та ін. У статті мова йде про маловивчену частину проповідницької спадщини митрополита Іларіона (Івана Огієнка). Розглянуто проповіді Митрополита Іларіона, виголошені у перші роки архієрейського служіння в Канаді й опубліковані на сторінках канадського українськомовного часопису "Слово істини", що виходив з 1947 р. по 1951 р. Авторка акцентує увагу на проповідях, у яких митрополит Іларіон зачіпає актуальні питання важкого існування українських емігрантів поза межами Батьківщини, що є важкою частиною джерельної інформації для відтворення історичного минулого закордонних українців.

Ключові слова: емігранти, проповідь, часопис "Слово істини", духовне життя, діаспора.

Після закінчення Другої світової війни почалася третя хвиля української еміграції. Зокрема, за різними даними, до Канади в той час виїхали понад 30 тисяч українців. Серед емігрантів було багато діячів культури, літератури, науковців, політиків, представників духовенства. Це дало новий поштовх до розвитку українського громадського, політичного, культурного та релігійного життя в діаспорі. Дослідник Манітобського університету Я. Розумний зазначає: "...третя хвиля (1947–1955) нараховувала в Канаді близько 34,000 і у своїй перевазі була еміграцією політичною, освіченою і з культурно-громадським досвідом. Це були втікачі від російських та німецьких погромів – люди, що в нормальних обставинах своєї самостійної держави, батьківщини не покидали б. На еміграції вони були мінісупільством, що складалося з усіх суспільних верств – від хлібороба й робітника до кваліфікованого спеціаліста й академіка та від дошкільної дитини, яка з батьками покидала рідну землю, до учня середньої школи й студента університету. Ця хвиля ґрунтовно змінила громадський і культурний вигляд і стиль канадської української спільноти та, до значної міри, зупинила асиміляцію молодого покоління попередніх двох хвиль. І, вкінці, створила золоту добу в житті українців у Канаді" [10, с. 30].

Церква відіграла важливу роль в організації громадського життя канадських українців, збереженні їхнього національного духу та національної свідомості, сприяла національно-культурному розвитку. Зокрема, О. Ручко, досліджуючи українські інституції західної діаспори, підкреслює: "Значно сприяла розбудові українського громадського життя у Північній Америці церква, у Західній Європі вона не мала такого впливу" [11, с. 48].

Особливу роль у різних сферах життєдіяльності українців в еміграції завжди відігравало духовенство. Вивчаючи історію українців у зарубіжних країнах, вітчизняні науковці все частіше вдаються до аналізу творчої спадщини церковних діячів, дослідження якої у радянський час практично не проводилися.

Забороненим був у ті часи і творчий доробок видатного українського діяча Івана Огієнка (митрополита Іларіона), а його ім'я заборонялося згадувати у будь-якому контексті. Завдяки дослідженням М. Тимошика, А. Марушкевича, В. Ляхоцького, І. Тюрменко, Є. Сохацької, Ю. Мицика, З. Тименника, в яких розглядаються різноманітні аспекти дослідницької, науково-освітньої, громадсько-політичної, епістолярної, архівної, релігійної, педагогічної діяльності, твори Івана Огієнка повертаються до українського читача. "Постать Івана Огієнка вже реабілітована історією. Але вона ще не пізнана, глибинно не поцінована в Україні", – наголошує М. Тимошик [13, с. 16]. Варто зазначити, що зусиллями М. Тимошика перевидано чимало творів І. Огієнка, що побачили світ на еміграції і донедавна були невідомі українському читачеві.

Маємо на меті розглянути проповіді митрополита Іларіона (І. Огієнка), опубліковані на сторінках канадського українськомовного часопису "Слово істини", який він видавав у Вінніпегу з листопада 1947 р. по жовтень 1951 р. Його полум'яні проповіді порушували актуальні питання важкого існування наших співвітчизників у зарубіжних країнах, вони є важливим історичним джерелом для вивчення життя української діаспори, проте не ставали темою окремої наукової розвідки.

Українська діаспорна преса – невід'ємна складова української культури. Однак з ідеологічних причин у

XX ст. ця потужна частина національної періодики майже не досліджувалась, оскільки оригінальна творча спадщина українців за кордоном багато років зберігалась у спецфондах бібліотек і архівів. М. Палієнко у своїх працях "Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій)" [9], "Архіви української еміграції в радянських книгосховищах (переміщення, опрацювання, використання)" [7] зазначає, що архівні колекції, утворені в результаті громадсько-політичної, наукової, культурної діяльності українських емігрантів у багатьох країнах світу є одним із важливих, невід'ємних компонентів національної історико-культурної спадщини. Також підкреслює, що "останнє двадцятиліття актуалізувало необхідність вивчення різноманітних комплексів зарубіжної україніки як у теоретичній, конкретно-історичній, так і в практичній площині", а також наголошує, що засновані українськими емігрантами на різних континентах у XX ст. архіви, музеї, бібліотеки відігравали і продовжують відігравати важливу роль у збереженні національної пам'яті та у вивченні історії України [8, с. 11].

"Слово Істини" – народний християнський місячник, головним завданням якого було "сіяти по світу правдиве Слово Божої Істини, щоб глибше виявити церковну Божу правду та українську церковну ідеологію" [12, с. 32]. Зважаючи на його релігійне спрямування, жанрову палітру видання доповнювали: проповідь, промова, звернення, послання, слово, тощо. Проповіді митрополита Іларіона, опубліковані в часописі, – це результат копії праці на ниві духовного відродження самобутньої і самодостатньої української нації.

Архімандрит Лаврентій (Живчик) у статті "Етимологія та історичний підхід у з'ясуванні православного розуміння проповіді" зазначає, що: "Найголовніша властивість проповіді у тому, що вона є живим і дієвим словом. Основний обов'язок проповідника – передати іншим те, що він вважає потрібним та корисним, щоб сприйняти ним самим погляди і життєві вподобання, які він отримав із джерела церковного вчення, увійшли в життя інших людей та були реалізовані в практичній діяльності" [1].

Митрополит Іларіон провів багато років свого життя у вигнанні. Він, як ніхто інший, розумів актуальні проблеми емігрантів. "Перебуваючи сам у притулку "Бетані", без засобів на існування, хворий, Іларіон дбав про долю українських культурних діячів, які потребували невідкладної допомоги", – підкреслює у своїх дослідженнях І. Тюрменко [14, с. 25].

У своїх архіпастирських проповідях митрополит закликав допомагати своїм співвітчизникам, які опинилися у скрутному становищі. 21 вересня 1947 року в Митрополитальному Соборі він виголосив проповідь "До всіх людей доброї волі. Творимо опікунства для наших скитальників", яку опублікував у першому числі заснованого ним місячника "Слово істини" [3]. У проповіді йдеться про надзвичайно нужденне існування українських емігрантів, про те, що багато відомих, талановитих учених, письменників, поетів, інженерів, митців через непристосованість до нових умов життя та від систематичного недоїдання почали глухнути, сліпнути, хворіти на сухоти, вмирати.

Митрополит висловив припущення, що в разі ненадання допомоги українській творчій інтелігенції загальмується або й зупиниться розвиток духовної культури українців у еміграції. Щоб запобігти такому фатальному розвитку подій, Іларіон закликав "рятувати своїх знедолених, приречених на жебрацьке поневірення братів".

На думку І. Огієнка (Іларіона), один із найдієвіших способів порятунку – опіка кожної родини або доросло-

го громадянина над скитальником і "щомісяця буде висилати йому живностеву пачку, одяг чи грошову допомогу". "На власному прикладі митрополит показує, що до справи рятування українських емігрантів потрібно братись невідкладно. З його ініціативи у Вінніпезі організовується Митрополитальний комітет опіки над скитальниками" [2]. За час роботи Митрополитального комітету опіки над скитальниками тисячі українців у Європі отримали допомогу: речами, харчами, грошима. "Нужденних було надзвичайно багато. Але Іларіон намагався надати кожному хоча б невелику допомогу. Лист-подяка Українського допомогового комітету в Швейцарії від 17 грудня 1947 р. свідчить, що 10 канадських доларів, які "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками" вислав у Швейцарію для лікування хворих на сухоти українців, були вагомими для людей, які терміново потребували медичної допомоги" [14, с. 25], – зазначає І. Тюрменко, аналізуючи документи фонду митрополита Іларіона в Архіві Української Православної Церкви в Канаді.

У проповіді "Милосердний самарянин" митрополит Іларіон підкреслює: "Я знаю, що українці в Канаді розбиті на партії та групи, які не все живуть по-братньому між собою. Як рідний батько всіх, я не належу до жодної партії, але всі мені милі, всі мені рідні, всі мені близькі й зо всіма я хочу тісно співпрацювати. Усіх закликаю до любові, до братнього співжиття, бо тільки в одності наша правдива сила" [4, с. 4]. Як бачимо, виголошена проповідь дає нам реальну картину історії життя українців в еміграції. Проте, незважаючи на певні суперечності, митрополит Іларіон закликав до єдності, любові, толерантності та співпраці.

Слово Високопреосвященного митрополита Іларіона, виголошене в неділю 11-го січня 1948 року в Митрополитальному Соборі у Вінніпегу й надане по радіо на всю Канаду "Не можу мовчати!", наскрізь проникнуте турботою про емігрантів. Описуючи їхнє життя, Іларіон поділяє емігрантів на дві групи. До першої він зараховує селян і робітників, які заробляють собі на життя фізичною працею. Зокрема це "остарбайтери", яких німці вивозили з окупованих територій на примусові роботи. Іларіон вважав, що ця група перебуває у кращому становищі, оскільки ці люди спроможні заробити собі на життя. Друга група – українська інтелігенція в еміграції, на думку митрополита, перебувала у значно тяжчому стані. За його словами, хоч їх і було всього 5% від загальної кількості емігрантів, але "це серце і мозок України, це найцінніші люди. Це той цвіт нації, що вирощується багатьма поколіннями". Митрополит Іларіон у своїй проповіді зазначав: "Я глибоко вірю, – і віру свою щоденно складаю до стіп Всевишнього при Його Святому престолі – я глибоко вірю, що незабаром постане Україна, Україна вільна й соборна, яка потребуватиме в першу чергу своєї творчої інтелігенції, – і де ми її візьмемо, коли не бережемо й тієї жменьки, що тепер страждає й гине на скитальщині..." [5, с. 2].

Звертаючись до народу, митрополит наводить конкретні факти про тяжке становище емігрантів, зокрема повідомляє про те, що помер один з кращих синів України – письменник Юрій Клен на чужині від голодування, а за ним підуть десятки і сотні наших українських обранців, еліти. Також наголошує, що не може мовчати, бо "завтрашній день для українського скитальника-інтелігента темний, як могила" [5, с. 3].

Владика у своєму слові звернувся і до греко-католиків з тим самим благанням рятувати українську інтелігенцію. Митрополит Іларіон зазначив, що покійний незабутній митрополит Андрій Шептицький у своєму листі до нього від 21-го жовтня 1941 року відкрито назвав його приятелем. І тому він, "як приятель Славного

Покійника, що сам вже не може сказати це, благає всіх греко-католиків рятувати українську інтелігенцію. Також Іларіон інформує, що коли він, будучи 11 місяців Головноуповноваженим Міністром України, фактично – її президентом, то видав десятки мільйонів на утримання поселення греко-католиків, які 1919 року опинилися за Збручем внаслідок виселення, тим самим врятувавши його інтелігенцію" [5, с. 4].

Митрополит також просить багато різних релігійних груп (протестантів, євангелістів, баптистів та ін.) допомогти українській інтелігенції і сподівається на допомогу, оскільки вони знають його релігійну толерантність при всій його чистоті своїй вірі.

У своїй проповіді, що транслювалася також по радіо, він звертався по допомогу й до тих скитальників (переміщених осіб), що вже виїхали з Німеччини й опинилися в кращих умовах. Митрополит особливо турбувався про скитальників-інтелігентів старшого віку, оскільки до Канади та інших держав впускають молодих і здорових, а треба просити, щоб приймали й старих. Він зазначав, що треба просити уряди держав, громадськість усунути цю несправедливість. Пропонував також залучати до цієї роботи і впливові українські Організації і Комітети: "Досі різні держави впускають до себе тільки самотніх, молодих та здорових, а всі ті, що найбільше потребують допомоги, особи старші позостаються на поталу чорної безнадії, бо їх ніхто не хоче приймати. Це не по-християнському, це не поміч обездоленим, і цю велику несправедливість мусили б у першу чергу направити наші впливові Організації та Комітети. І про це не можу мовчати" [5, с. 5].

Інформує митрополит Іларіон громадськість й про те, що "на скитальщині утворилося чимало цінних наукових установ і було б непростенною кривдою проти нашої культури, коли б наші Комітети не перенесли їх цілими в кращі нові умовини. По цих же установах працюють не звичайні люди, а самовіддані герої науки, що у голоді й холоді не кидають своєї праці" [5, с. 6]. Майбутнє духовне життя української еміграції він бачив стратегічно і докладав усіх зусиль для розвитку рідного народу.

Добре розуміючи роль інтелігенції в житті народу, владики повсякчас підкреслював це у своїх проповідях: "Серед нашого скитальництва є значні групи осіб, яких мусимо рятувати в першу чергу, бо самі вони не врятовуються. Це наша українська еліта, наша духовна творча інтелігенція: науковці, письменники, поети, мистці й т. ін., – самі просити вони не стануть і руки за поміччю не простягнуть... Вони будуть тихо гинути, але просити не стануть... Навпаки, їх треба розшукати й любовно допомогти їм, і власне я в своєму цьому Слові й звертаюся до всього заокеанського громадянства: рятуйте нашу еліту, вибравши нашу творчу інтелігенцію, коли не хочемо, щоб спинилася наша культура, наш духовний розвій!" [3, с. 6].

Проповіді митрополита Іларіона позитивно впливали на життя розпорошених по світу українців, вселяли їм віру у завтрашній день, наснажували серця надією на краще. Це підтверджують листи читачів "Слова істини". До прикладу, Йосип Біденко пише: "До Вашого заклику всі ми тут, у таборах, уже втратили були всяку надію не тільки на матеріальну допомогу, а навіть на добре слово до нас, і тому всі ми тут уже готовились до повільного фізичного скону. Після ж Вашого заклику дух наш ожив і почав боротись із замиранням тіла" [6, с. 31]. Протоієрей С. Смерека у своєму дописі в рубрику "Митрополитальний комітет опіки над скитальниками" зазначає: "Дуже велике й миле враження зробила тут скрізь Ваша проповідь "До всіх людей доброї волі". Надією заповнюються серця всіх, що є ще люди світлі й

гуманні, що такі думають над незavidною долею скитальників та хочуть їм допомогти" [6, с. 31].

За твердженням деяких дописувачів "Слова істини", митрополит Іларіон був першим, хто порушив питання порятунку української інтелігенції на шпальтах тогочасної періодики: "В заклику "До всіх людей доброї волі" Ви перші, Ексцеленціє, заговорили про рятунок скитальників-інтелігентів на сторінках американських часописів. Мгр. Вол. Залуський" [6, с. 31].

Підсумовуючи, варто зазначити, що проповіді митрополита Іларіона знайшли відгуки в серцях багатьох людей і відіграли важливу роль у житті українців у діаспорі. Розглянувши проповіді митрополита Іларіона, опубліковані на шпальтах "Слова істини" в 1947–1951 рр. XX ст., маємо всі підстави стверджувати, що вони є цінним джерелом для вивчення історії життя українців в діаспорі. У проповідях порушено актуальні питання важкого існування наших співвітчизників поза межами України. Чітко виражено повчальний характер та національна спрямованість проповідей. Ураховуючи тогочасні реалії та важке становище емігрантів, митрополит Іларіон закликав до єдності навколо питання національної ідентичності задля розвитку українського суспільства. З огляду на те, що проповідницька спадщина митрополита Іларіона мало досліджена, розглянуті у статті проповіді доповнюють історію української еміграції та є невід'ємним компонентом національної духовно-культурної спадщини України.

Список використаних джерел:

1. Архимандрит Лаврентій (Живчик). Етимологія та історичний підхід у з'ясуванні православного розуміння проповіді [Електронний ресурс] / Архимандрит Лаврентій (Живчик) // Київська православна богословська академія. – Режим доступу: <http://bit.ly/3382zq4>.
2. Вороняк Т. Народний християнський часопис "Слово істини" та його роль в організації допомоги українським емігрантам / Т. Вороняк // Вісник книжкової палати. – 2012. – № 2. – С. 37-40.
3. Іларіон. До всіх людей доброї волі. Творімо опікуванство для наших скитальників / Іларіон // Слово істини. – 1947. – №1. – С. 5-8.
4. Іларіон. Милосердний самарянин / Іларіон // Слово істини. – 1947. – №. – С. 1-4.
5. Іларіон. Не можу мовчати / Іларіон // Слово істини. – 1948. – №3. – С. 1-7.
6. Митрополитальний комітет опіки над скитальниками // Слово істини. – 1947. – № 2. – С. 29-32.
7. Палієнко М. Архівна спадщина української еміграції як складова зарубіжної україніки: основні етапи формування / М. Палієнко // Архіви України. – 2011. – Вип. 6 (276). – С. 10-20.
8. Палієнко М. Архіви української еміграції в радянських книгозбірках (переміщення, опрацювання, використання) / М. Палієнко // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 196-213.
9. Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Палієнко. – К.: Темпора, 2008. – 688 с.
10. Розумний Я. Українська діаспора в Канаді / Я. Розумний // Наукові записки Національного університету "Острозька академія": Історичні науки. – 2007. – Вип. 9. – С. 27-35.
11. Ручко О. Роль українських інституцій західної діаспори у процесі зміцнення геополітичного становища України / О. Ручко // Вісник Львівського університету. Сер. філософсько-політологічні студії. – 2017. – Вип. 9. – С. 44-58.
12. Слово істини // Слово істини. – 1949. – № 5 (17). – С. 32.
13. Тимошик М. "Лишусь навіки з чужиною". Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука; Вінніпег: Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – 548 с.
14. Тюрменко І. Становище української еміграції у повоєнній Швейцарії (за документами фонду митрополита Іларіона в Архіві Української Православної Церкви в Канаді) / І. Тюрменко // Пам'ятки: археографічний щорічник. – № 7. – 2007. – С. 23-40.

References:

1. Archimandrite Lawrence (Zhyvchik). (n. d.). Etymology and Historical Approach to Clarifying an Orthodox Understanding of the Sermon. *Kyiv Orthodox Theological Academy*. <http://bit.ly/3382zq4>. [In Ukrainian].
2. Vorotniak, T. (2012). The Christian Word Magazine "The Word of Truth" and Its Role in Helping Ukrainian Emigrants. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 37-40. [In Ukrainian].
3. Ilarion. (1947). To all People of Good Will. Let's Create Guardianships for Our Expatriates. *The Word of Truth*, 1, 5-8. [In Ukrainian].

4. Ilarion. (1947). A Merciful Samaritan. *The Word of Truth*, 1, 1-4. [In Ukrainian].
5. Ilarion. (1948). I Cannot Remain Silent. *The Word of Truth*, 3, 1-7. [In Ukrainian].
6. Metropolitan Committee of Trustees over Expatriates. (1947). *The Word of Truth*, 2, 29-32. [In Ukrainian].
7. Paliienko, M. (2011). The Archival Heritage of Ukrainian Emigration as a Component of Foreign Ukrainian Studies: The Main Stages of Formation. *Ukrainian Archives*, 6 (276), 10-20. [In Ukrainian].
8. Paliienko, M. (2006). Archives of Ukrainian Emigration in Soviet Book Stores (Moving, Processing, Use). *Ukrainian Historical Journal*, 1, 196-213. [In Ukrainian].
9. Paliienko, M. (2008). Archive Centers of Ukrainian Emigration (Creation, Functioning, Fate of Documentary Collections). Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

10. Rozumnyi, Ya. (2007). Ukrainian Diaspora in Canada. *Scientific Notes of the Ostroh Academy National University: Historical Sciences*, 9, 27-35. [In Ukrainian].
11. Ruchko, O. (2017). The Role of Ukrainian Institutions of the Western Diaspora in the Process of Strengthening the Geopolitical Position of Ukraine. *Bulletin of the University of Lviv. Philosophical and Political Series*, 9, 44-58. [In Ukrainian].
12. The Word of Truth. (1949). *The Word of Truth*, 5, 32. [In Ukrainian].
13. Tymoshyk, M. (2000). "I am Forever in the Foreign Country". *Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko) and Ukrainian Revival*. Kyiv: Our Culture and Science. [In Ukrainian].
14. Tiurmenko, I. (2007). The Status of Ukrainian Emigration in Post-War Switzerland (According to the Documents of the Metropolitan Hilarion Foundation in the Archives of the Ukrainian Orthodox Church in Canada). *Memorials: Archaeographic Yearbook*, 7, 23-40. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 02.03.20

T. Vasylyk, Doctoral Candidate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

POSITION OF UKRAINIAN EMIGRANTS ("EXPATRIATES") IN THE SERMONS OF METROPOLITAN ILARION (ON THE MATERIALS OF "THE WORD OF TRUTH" MAGAZINE, 1947–1951)

The periodical press is rightly called a treasure trove of diverse information from the life of a particular historical era. Important for the study of the history of Ukrainian society is the periodical press of Ukrainian diaspora, which contains different types of source information: socio-political, scientific, technical, cultural, religious etc. The article deals with the poorly studied part of the preaching heritage of Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko). The main attention is paid to the sermons of Metropolitan Ilarion, declared in the early years of bishops' service in Canada and published in "The Word of Truth" magazine, which had been publishing in Winnipeg during the 1947-1955 by the Ukrainian diaspora in Canada.

Sermons of Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko) are a significant source of information for the reproducing the historical past of Ukrainians. The author discovered 21 of his sermons that have been published in "The Word of Truth" magazine. The author focuses on the sermons in which the Metropolitan touches upon the pressing issues of the difficult existence of Ukrainian emigrants. According to the Metropolitan Ilarion, there were two groups of Ukrainian emigrants after the Second World War: the so-called "Ostarbeiters" and intellectuals. The status of the second group was harder.

Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko) called for mutual respect and assistance, and unity around the issue of national identity and development of Ukrainian society. Given that the preaching legacy of Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko) is poorly researched, the sermons discussed in this article supplement the history of Ukrainian emigration and are an integral component of Ukraine's national spiritual and cultural heritage.

Key words: emigrants, sermon, "Word of Truth" magazine, spiritual life, diaspora.

УДК 94(477):82.091:2-18

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.144.4>

А. Григорак, асп.

ORCID:0000-0001-7643-070X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОБРАЗ СТРАШНОГО СУДУ У ВІТЧИЗНЯНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ПАМ'ЯТКАХ XII–XVIII ст. ЯК КЛЮЧ ДО ПОЯСНЕННЯ ПАНІВНИХ СВІТОГЛЯДНИХ УСТАНОВОК НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАННЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ

Здійснено систематизацію та аналіз оригінальних літературних текстів XI–XVIII ст. вітчизняного походження, що присвячені тематиці Страшного Суду. Охарактеризовано основні ідеї, які побутували у свідомості вірян про Страшний Суд. Виявлено еволюцію есхатологічних уявлень – наявність чи відсутність змін у розумінні вірянами суті Страшного Суду, а також "суду при житті". Охарактеризовано найактуальніші моральні проблеми, які гостро непокоїли соціум: проблема падіння духовності, соціальна нерівність, занепад моралі. Верифіковано зовнішні впливи на українську есхатологічну літературу, а також вплив тогочасних проповідників і письменників-полемістів на суспільну думку про ознаки кінця світу.

Ключові слова: есхатологія, Страшний Суд, історія релігії, світогляд, писемні джерела.

Постановка проблеми. В історіографії існує думка про те, що кожна епоха шукає в минулому відповіді на актуальні для неї питання. Тому серед популярних напрямів сучасної світової та вітчизняної гуманітаристики важливе місце належить історії ментальностей. Вона покликана дослідити ідеальний світ людини попередніх століть – ті уявлення, що були невід'ємною частиною життя тогочасного суспільства та впливали на реальний вимір його буття та хід історії.

Особливе значення для вивчення в цьому контексті становлять візії, пов'язані з життям людини, його якісною складовою і відповідальністю за неї – як на земному шляху, так і після його завершення. Із входженням України-Русі в коло християнської цивілізації на наших землях почали поширюватися перекладні тексти (богослужбові, четії та тлумачні), які доносили до неофітів істини віри, у тому числі есхатологічні ідеї. Відтак, під впливом цієї літератури з'являється й оригінальна вітчизняна література, непоодинокі твори якої так само мають есхатологічний характер. В останніх відбилася

як православна традиція, так і тогочасні суспільні реалії. Зафіксовані в них погляди щодо кінця людської історії – як в особистому аспекті, так і в загальносвітовому – мають виняткове значення. По-перше, без їхньої реконструкції неможливо відтворити цілісну картину минулого. І навпаки, у комплексі з іншими історичними джерелами через вивчення названих творів можна здійснити таку реконструкцію, у тому числі виявити книжні знання про Страшний Суд, проблематику розуміння богословсько-есхатологічних творів, засвоєння есхатологічних ідей на давньоруському та українському ґрунті. По-друге, ці візії розкривали мету життя людини й таким чином указували на те, яким воно має бути. По-третє, названі уявлення були актуальними для середньовічної та ранньомодерної епохи, на що вказує чисельність творів названої тематики і ступінь популярності відповідного типу джерел серед українського соціуму. Усе це засвідчує важливість дослідження есхатологічних текстів і своєчасність пропонованої розвідки.